

jino. Kočevska etnografska zbirka je tako prispevek h gradivu za etnografijo Dolenjske.

Prav poseben pomen zadobi etnografska zbirka muzeja v Krškem s časom, v katerem je nastala. Po svojem nastojju je ona dokument in večni memento hitlerjevskega imperializma na slovensko ozemlje ter na življenjski prostor jugoslovanskih narodov. Etnografsko pa ima zbirka muzeja v Krškem svojo znanstveno vrednost kot regionalni dokument razvoja domače in hišne proizvodnje XIX. stoletja v vinogradniškem Posavju ter kot dokument kulturne enotnosti kočevskega etnografskega življenja z istočasnim dolenjskim in belokranjskim. Razstavnici prostori so primerni, urediti pa bo treba v bodoče tekoče upravljanje celotnega krškega muzeja in s tem tudi njenega gotovo najpomembnejšega oddelka, to je etnografske zbirke.

Franjo Baš

Etnografski oddelek škofjeloškega muzeja

Ko so škofjeloški obrtniki v poletju 1936 priredili obrtno-industrijsko razstavo, so s pomočjo profesorjev-rojakov zbrali tudi razne predmete, ki naj bi pokazali zgodovinski razvoj obrtništva. Do takrat so posamezni mojstri hranili na svojih domovih cehovske skrinjice, stare listine, ki segajo tja v XVI. stoletje, cehovske vrče, stare slike cehovskih patronov, pečatnike in razne insignije. Po končani razstavi bi se vsi ti predmeti spet razkropili po zasebnih hišah in bi bili izpostavljeni nevarnosti, da bi jih prej ali slej kak ljubitelj starin odnesel iz Loke. Da bi to preprečili, so profesorji, ki so bili doma na počitnicah, začeli akcijo za ustanovitev lokalnega muzeja. Zamislili so si zbirke, ki naj bi prikazovale kulturnozgodovinski razvoj loškega ozemlja, njegove pokrajinske in naravne zanimivosti, njegov gospodarski napredek in tudi njegovo etnografsko bogastvo.

Naslednje leto sta prof. dr. P. Blaznik in Fr. Planina vneto zbirala predmete po mestu in okolici. Veliko pomoč so jima nudili mestni obrtniki, nekateri izobraženci, posebno notar Števo Šink ter nekatere meščanske družine. L. 1938 so ustanovili Muzejsko društvo in so že naslednje leto 27. avgusta 1939 odprli muzej. Takratne zbirke so zavzemale štiri sobe v mestni hiši. Posebna zbirka je prikazovala tudi domačo folkloro. Zbiranje je bilo težavno posebno zaradi tega, ker so razni zbiralci že v prejšnjih desetletjih odnesli zelo mnogo etnografskih, zgodovinskih in umetnostnih predmetov drugam. Toda Muzejsko društvo je s posebnimi večeri in osebnimi stiki zainteresiralo meščane in okoličane in tako dobivalo še razne zanimivosti za svoje zbirke.

Med osvobodilno vojno so Nemci muzej izpraznili in razstavljene predmete zložili v kapucinsko cerkev. Po osvoboditvi so se odborniki, ki so se vrnili iz pregnanstva in taborišč, ob veliki podpori nove ljudske oblasti lotili obnavljanja in povečavanja muzejskih zbirk. Že prvo leto so priredili razstavo dokumentov iz okupacijske dobe. L. 1946 so dobili v najem del

puštalskega gradu in še isto poletje znova odprli svoje zbirke, ki so jih v kratkem času tako povečali, da sedaj zavzemajo deset sob, kapelo in hodnik. Najbolj požrtvovalno se je trudil za obnovo muzeja odbornik Lovro Planina. Etnografska zbirka, ki je bila pred vojno zelo skromna, izpopolnjuje sedaj svojo sobo in so razni folklorni in etnografski predmeti razstavljeni tudi še po drugih prostorih. Čeprav je ta zbirka še zelo nepopolna, morajo biti vendar folklorni predmeti tako natrpani, da ne nudijo prave preglednosti. Vendar so to šele zametki bodočih zbirk, ki jih bo treba s sistematičnim delom izpopolniti. Kljub temu pa že bude v domačinih samozavest in smisel na naše etnografsko bogastvo.

V posebni omari so razstavljeni deli ljudskih noš, posebno lepe avbe in peče, pasovi, krilo in ošpetelj, škornji, suknjič in žametni telovniki, rdeča svilena marela itd. Zraven je jerbas s prtom in svitkom, kar pripravljen za žegen. Pohišstvo predstavlja slikana skrinja in zibka, stol s srcem v naslanjalu, kovano okensko omrežje, serija kmečkih pečnic z raznimi okraski in figurami, sklednik in žličniki, rezljani križi, tzv. »bohki«, nekateri prav umetniške vrednosti. Zelo številne so slike na steklo, kar ni čudno, ker je bila v Selcah posebna umetno-obrtna delavnica Gašperšičeve Mice za blago te vrste. Gašperšičeva Mica in pred njo že njen oče sta slikala skrinje, panjske končnice in slike na steklo ter delala figure za jaslice. Očetove slike imajo svojske barve in se lahko ločijo od hčerinih. Motivi so nabožni. Umetnica Mica je umrla pred približno 60 leti. Še pred prvo svetovno vojno so slike na steklo v vsaki hribovski hiši krasile obe steni ob bohkovem kotu in mnogo hiš tudi po dolinskih vaseh. Med prvo svetovno vojno so mnogo teh slik odnesli iz naših krajev avstrijski in nemški oficirji, pozneje pa razni starinarji in amaterji za »kmečke sobe«. Marsikdaj so ljudem hvalili »moderne« slike ali jim celo prinašali v zameno ničvredni tiskani kič, ki se sedaj šopiri po naših hišah, kjer je bila prej domača ljudska umetnina. Mnogo je drobnih predmetov. Krajevno značilni so »mali kruhki«, ki jih še danes znajo speči pri Kobalovih v Škofji Loki in pri Šinkovih v Stari Loki. Leseni modeli so doma izdelani. V Dražgošah so pekli mali kruhek v obliki src brez modelov in so ga krasile s testom, ki so ga na roko oblikovali. Nunski kruhek je bil tudi izdelan z modeli, a medenemu testu je bil dodan poper. »Angelčkovka« je srca iz malega kruhka krasila z rožami iz blaga in steklenih kroglic.

Množica starih ključavnic, ključev, leščerb, svetilk, pribora, pip, uteži, tehtnic, kuhinjskih posod, orodja, rezljanih okvirov, podobic, križcev, mehov za moko, voščenih figuric iz bivšega samostana klaris itd. predstavlja osnovo bodočih zbirk, ki bodo ljudstvu kazale, kako se je ob bogatem čutu za lepoto in ob umetniški dejavnosti razvijala naša materialna kultura.

Več etnografskih predmetov je l. 1944 nabral po loškem ozemlju prof. Oton Grebenc in jih je hotel poslati v celovški muzej, pa mu je to namero preprečila narodnoosvobodilna vojska, ki je ovirala železniški promet in osvobodila tudi to zbirko in naš muzej izpod okupatorjevega gospostva.

Med predmeti kmečkega inventarja je tudi vitrina z nekaterimi meščanskimi predmeti iz prejšnjega stoletja, med njimi trak za plesalce pri »Mirovem godu« iz l. 1914.

V sosedni manjši sobi so razstavljeni izdelki starih loških obrti. Najobilneje je zastopano čipkarstvo, ki je v prejšnjih časih dajalo borni zaslužek ženam našega bajtarja in podeželskega delavca ter s posredovanjem vaških izkoriščevalcev našlo trg daleč izven naših dežel. Zbirka modelov prikazuje, kako so še pred nedavnim mestni barvarji ali »firbarji« na roko tiskali blago za predpasnike, rute in krila. Štrana surove svile priča, kako so v prejšnjem stoletju gojili prav v bližini Loke murve in sviloprejke. Tu so razstavljeni kolovrati in motovila. Še sedaj jih uporabljajo v marsikateri lribovski hiši in so nekatere starejše žene zelo izurjene v preji. Mladi rod pa teh priprav ne zna več uporabljati.

Zelo razširjeno je bilo v Loki in v Puštalu glavnikarstvo. Razstavljena je vrsta materiala, ki predstavlja delovni proces od govejega roga do izdelanega glavnika. Ni pa v zbirki nobenega orodja za glavnikarstvo. Zadnji delavnici v Starem dvoru in v Hosti sta še v obratu.

V tej sobi so razstavljeni tudi razni izdelki vajencev v raznih obrtih in najznačilnejše faze iz industrijske produkcije tulcev in klobukov. Nekdanje rudarstvo izpričujejo table z napisi in rudarskimi emblemi, ki so še pred nedavnim označevale rudniške rove v Železnikih.

Posebna »Kalanova« soba je opremljena s polištvom bivše Kalanove rodbine na Visokem. Hiša in posestvo je bilo nazadnje last sinov pisatelja dr. Ivana Tavčarja. Pohoštvo je iz XVIII. stoletja, a je bilo pozneje prebarvano po prvotnih vzorcih. Soba je primer bivališča starega kmečkega magnata, ki je trgoval in vozaril proti Furlaniji.

Etnografskega pomena so tudi cehovski predmeti kot priče pravnih starin. Člani lončarskega, čevljarskega, kovaškega ceha so skrinjice, vrče, bandera in sveče uporabljali še do leta 1936. Lončarja ni bilo nobenega več, a lončarski ceh je še vedno živel kot bratovščina sv. Florijana. Na patronov god so se člani zbrali, ključarji so odprli skrinjico, vpisali važne dogodke v kroniko in pili iz vrča. To tradicionalno idilo je prekinil muzej, ko je končno vse cehovske listine in insignije prevzel v svoje zbirke. — Zvezo z domačo etnografijo imajo tudi ostanki baročnih zlatih oltarjev iz Dražgoš, ki so bili med najlepšimi izdelki te vrste v Sloveniji. Izvirajo iz XVII. stoletja. Leta 1909 jih je prenovil selški podobar Josip Grošelj. Njegov lastnoročni napis na nekem oltarnem delu pravi, da je »takrat za cerkvijo zlato tekel« — toliko je bilo treba materiala za plastiko. Po tridnevni slavni borbi v januarju 1942 je okupator požgal in podminiral vse stavbe v Dražgošah, med njimi tudi cerkev. Pred uničenjem cerkve je takratni tajnik muzejskega društva Ivan Kržišnik odpeljal dele oltarjev v loško kapucinsko cerkev. Od tam smo jih spravili nekaj v grajsko kapelo, večidel pa še leži v odprti šupi, ker muzej nima potrebnih skladišč.

Škofjeloški muzej ima med drugim v načrtu tudi konserviranje etnografskih predmetov, sistematično proučitev etnografsko najznačilnejših predelov loškega ozemlja, izdelavo skic, maket i. p., zapisovanje običajev in folklornega blaga, napravo zbirke poljskega in obrtnega orodja itd. Če bo dobil večje prostore v loškem gradu, bo odpravil natpanost in nepre-

glednost etnografske zbirke s tem, da bo predmete razmestil tako, kot so razmeščeni v kmečki hiši.

Važno delo opravlja naš muzej tudi pri varstvu etnografskih spomenikov. Pri obiskih mladine opozarja, kakšen pomen imajo nepopačene stavbe, pohištvo, okrasje itd. Na terenu pa po svojih močeh registrira med drugim tudi etnografske zanimivosti ter vodi evidenco o njihovem stanju in vzdrževanju.

Ob veliki naklonjenosti ljudske oblasti in zanimanju delovnega ljudstva za našo ustanovo opravljamo kljub pomanjkanju delovne sile in potrebnega materiala veliko kulturno delo, ko rešujemo dragoceno dediščino prejšnjih dob in seznanjamo delovne ljudi z raznimi kulturnimi strokami, med drugim tudi z lokalno etnografijo.

K. Plestenjak — F. Planina